

It is shown that any specialist who commences his activity must have basic knowledge, professional skills and abilities according to his profile and specialty, experience of creative and research activity, and also be able to maintain his own health, that is, to have the basics of health preservation, which is the basis of any profession in today's market conditions. Along with the traditional means of physical culture, such as sports and mobile games, gymnastics exercises, swimming and other, quite popular among the students of youth have become non-traditional types of motor activity, which can be conditionally divided into eastern, European and American, with a diverse focus: aerobic, anaerobic, aerobic-anaerobic; on the development of force, flexibility, coordination; on the development of the strength of individual muscle groups, physiological systems; for correction of the state of health, the figure and elimination of defects of the structure of the body, etc.

It is proved that the formation of a culture of health preservation as the ideological orientation of future specialists of the social profile during studying at a higher educational institution will be most effectively implemented if the educational conditions such as the organization of healthcare of independent students' work are implemented; creative use of non-traditional means of healing; cultivating the standard of a healthy, active, viable personality.

Keywords: *applied physical culture, professional education, motor skills, psychophysical loads, self-control.*

Кондес Тетяна Василівна – здобувач кафедри практичної психології та соціальної роботи Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля, м. Северодонецьк; старший викладач секції фізичного виховання кафедри іноземної мови та суспільних дисциплін ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м. Київ.

УДК 159.92

Кононенко А.О., Кононенко О.І., Бурлакова І.А., Талдонова Л.О.

ІНДИВІДУАЛЬНА СОЦІАЛЬНА СИТУАЦІЯ РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ В ОНТОГЕНЕЗІ ТА ЇЇ АНТИЦИПАЦІЯ В УМОВАХ ЗМІН ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ

В статті розкрито особливості індивідуальної соціальної ситуації розвитку особистості в онтогенезі та її антиципації в умовах змін життєдіяльності. Показано, що складність та змістовна неоднозначність феномену самопрезентації в сучасній науці розкривається в різноманітних підходах: як загальна особливість соціальної поведінки особистості; як прийом усунення когнітивного дисонансу; як інтегративна частина у діаді самопрезентації та самосвідомості тощо. Встановлено, що численні наукові підходи вивчають самопрезентацію через категорію саморозкриття в міжособистісному спілкуванні, фокусування уваги на собі внаслідок уваги до

суб'єкта з боку інших людей, прагнення до влади та особливості мотивації тощо.

Ключові слова: соціальна ситуація розвитку, особистість, онтогенез, антиципація, самопрезентація.

Постановка проблеми. В сучасних умовах проблемогенного спектру трансформаційного соціуму виокремлюється нагальна потреба реформування й оптимізації освітнього простору держави, а приєднання України до Європейської науково-освітньої спільноти щільно пов'язане з актуалізацією питання підвищення професіоналізму науково-педагогічних кадрів і пошуку соціально-психологічних механізмів зростання ефективності викладацької діяльності.

Проте, аналіз проблеми становлення особистості викладача вищої школи надає підстави констатувати недостатню увагу до соціально-психологічних та особистісних феноменів, які є основою його професійного зростання, зокрема до особливостей індивідуальних стилів самопрезентації викладача ВНЗ та її позитивного впливу на особистість студента. Незважаючи на численні дослідження, не має погодженості в тлумаченні означеного феномену, його структури та функцій. Особливої уваги в означеному контексті потребують викладачі соціогуманітарних дисциплін, які, окрім трансляції фахових знань, здійснюють вагомий особистий вплив на світоглядні позиції студентів, стають прикладом для наслідування своїх учнів. При цьому здатність до самопрезентації розглядається нами як один із психологічних механізмів професійної самоідентифікації та ознака професіоналізму викладача соціогуманітарних дисциплін, а модель самопрезентації – як основа для побудови соціально-психологічної програми власного професійного розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед феноменів, які можуть слугувати підґрунтям для підвищення ефективності такої діяльності, вивчалися педагогічні здібності (Ф.М. Гонаболін, А.Б. Коваленко, Н.В. Кузьміна, О.В. Мамічева, І.М. Мітіна, В.О. Моляко, І.Д. Пасічник, Н.І. Рейнвальд, М.І. Станкін, Т.Ф. Цигульська, К.В. Чиханцева та ін.); індивідуально-типологічні властивості викладачів вищого навчального закладу (Г.В. Бистрова, А.С. Борисюк, О.О. Голубева та ін.); професійна самосвідомість (Ж.П. Вірна, О.А. Гульбс, Л.М. Карамушка, Ю.М. Швалб, Н.Ф. Шевченко, Т.С. Яценко та ін.); професійне становлення викладача вищої школи (В.О. Бодров, М.С. Глуханюк, З.Я. Ковальчук, Н.В. Кузьміна, М.І. Плугіна, Ю.П. Поварьонков, Т.Д. Щербан та ін.); відкритість новим педагогічним технологіям (В.П. Беспалько, В.Й. Бочелюк, І.В. Ващенко, І.А. Княжева, Т.С. Назарова, С.Д. Смирнов, Ю.М. Якіменко та ін.) тощо [1-10].

Мета статті – розкрити особливості індивідуальної соціальної ситуації розвитку особистості в онтогенезі та її антиципації в умовах змін життєдіяльності.

Виклад основного матеріалу і результатів дослідження. У повсякденному житті суб'єкт часто стикається з феноменом самопрезентації власної особистості. Але не кожного разу цей процес усвідомлений. У підсвідомості людини існує якийсь проєкт власної самопрезентації. На наш погляд, самопрезентація як складне та неоднозначне утворення виступає одночасно і проєкцією поведінки в особистісному психічному просторі, і симптомом готовності до засвоєння такої проєкції в глибинах індивідуальної свідомості, тобто симптомом реалізації індивідуальної соціальної ситуації розвитку особистості.

Самопрезентація – це процес, за допомогою якого людина прагне сформувати у інших людей враження про себе. Успіх самопрезентації залежить від уміння подати себе іншим людям, привернути до себе увагу, актуалізувати інтерес людей до своїх якостей.

Спілкуючись з різними людьми, беручи участь в різних діях та поведінкових актах, вибираючи собі стиль одягу і поведінки, людина впроваджує свої індивідуальні властивості у власну індивідуальну соціальну ситуацію розвитку, що надає поштовх для розвитку так званої «природної самопрезентації». Разом із природною самопрезентацією існує і усвідомлено заздалегідь спланована тактика позиціонування своєї особистості, або «штучна презентація». Поняття самопрезентація походить від англійського слова «самоподання», тобто надання іншим людям певної інформації про себе за допомогою незліченних стратегій поведінки, що полягають в пред'явленні свого зовнішнього образу оточуючим.

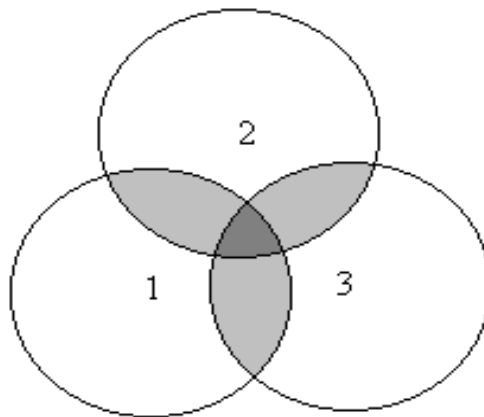

Рис. 1. Можливі критерії соціальності поведінки
(за І.О Федоровим)

Примітка: 1 – минуле; 2 – сьогодення; 3 – майбутнє.

У зв'язку з цим необхідно, на наш погляд, сформулювати основні характеристики соціальної поведінки особистості. Соціальна поведінка не є всього лише системою дій людини в суспільстві, вона виникає як неминуче взаємопроникнення світу соціуму і світу людини в актах спілкування і в актах психічної діяльності. У цьому смислі вона заснована на включенні всього багатства суспільних відносин в структуру людської особистості. «Частка» власне соціальної поведінки суб'єктів в їх житті варіюється, залежить від установок самої людини і від специфіки соціальних ситуацій. При цьому слід уточнити можливі критерії власне соціальної поведінки. Початкове уявлення про такі критерії, згідно з І.О Федоровим, відображене на рис. 1.

Такі критерії повинні охоплювати одночасно минуле (1), сьогодення (2) та майбутнє (3) у житті суспільства та людини (на рисунку - «трикутник історичного часу» МСМ). Згідно з першим критерієм (1), соціальною є поведінка, орієнтована на загальнолюдські цінності. Ми, услід за І.О. Федоровим, називаємо такий критерій конвенціональним, оскільки він описує як соціальні ті системи намірів і відповідних дій, які вважаються такими найбільшим числом людей тривалий час.

Тому, перш, ніж перейти до більш диференційованого розгляду дефініції самопрезентації, вважаємо за необхідне детально зупинитися на поняттях:

- соціалізація та соціальна адаптація;
- самосприйняття особистості;
- індивідуальна соціальна ситуація розвитку особистості.

Аналіз даних понять представляється нам дійсно необхідним, так як не уявляючи того, що ми під ними розуміємо, ми не взмозі будемо дослідити основні механізми та структурні компоненти самопрезентації, так як не будемо мати необхідних теоретичних підґрунть.

Соціалізація, за А.В.Петровським та М.Г.Ярошевським, це одночасно і процес і результат засвоєння та активного відтворення індивідом соціального досвіду, здійснюваного у спілкуванні та діяльності. Соціалізація – інструмент, за допомогою якого індивід набуває знань, цінностей, навичок та соціальної сензитивності, які дозволяють йому інтегруватися у суспільстві та вести себе адаптивно.

Поєднати соціальне та індивідуально-особистісне в процесі соціалізації вдалося, на наш погляд, Е.Носенко, яка розглядає як соціально значущу інтегральну властивість емоційний інтелект. Авторка вважає, що йому властиві внутрішні (диспозиційні) та зовнішні (ті, що виявляються в ознаках перебігу емоційного процесу) компоненти, що виконують стресозахисну та адаптивну функції цієї інтегральної особистісної властивості. Саме ці дві функції відображають, на думку Е.Носенко, усі найважливіші аспекти функціонування людини як суб'єкта життєдіяльності, а саме: ставлення до навколишнього світу, до себе як до суб'єкта активності, до інших, як до партнерів у спілкуванні і взаємодії. Роль емоційного інтелекту в процесі соціалізації особистості

ґрунтується на спроможності суб'єкта адекватно розпізнавати витoki власних емоцій та емоцій інших людей, здійснювати на цьому підґрунті самоконтроль, самосприйняття, підтримувати доброзичливі стосунки з навколишніми, самомотивувати власну діяльність.

Основними мотивами, що сприяють процесу соціалізації, Е.Носенко вважає:

- 1) пізнання навколишнього світу,
- 2) усвідомлення свого ставлення до нього,
- 3) пізнання себе як суб'єкта діяльності,
- 4) удосконалення себе,
- 5) прагнення досягти самоповаги та успішної взаємодії з іншими людьми, котрі перебувають у найближчому оточенні.

Отже, виходячи з проаналізованих даних, в самому процесі соціалізації можна виділити наступні елементи:

- суб'єкт соціалізації, який може виступати також і як об'єкт соціалізації;
- середовище – простір, в якому цей процес триває (в ролі середовища можуть виступати безпосереднє оточення індивіда, сукупність умов його соціальної ситуації розвитку, міжособистісні відносини, діяльність тощо);
- власне процес соціалізації як сукупність інтеріорізації та екстріорізації;
- зміст процесу соціалізації (знання, цінності, досвід та ін.).

Самосприйняття розглядається в науці як основа формування позиції суб'єкта, без якої подальший процес соціалізації та адаптації утруднюється, а інколи стає неможливим.

Самосприйняття розуміється не тільки як процес орієнтування людини у власному внутрішньому світі, але й як наслідок розуміння, оцінювання та порівняння себе з іншими, що набирає не тільки вигляду певної самооцінки, Я-образу людини, але й специфіки соціалізації суб'єкта.

Оскільки весь суб'єктивний усвідомлений світ людини формується в онтогенезі під час спільної діяльності та спілкування з іншими суб'єктами, то й формування уявлень про себе має місце в цьому ж контексті. Суб'єкт сприймає себе, описує свої якості у тих категоріях, які надаються йому соціальним оточенням (саме так, як він робить це з будь-яким іншим об'єктом). Тому, на думку С.І.Розума, здібність ставитися до себе як до об'єкту і є результатом соціалізації.

Індивідуальна соціальна ситуація розвитку особистості, за Р.В.Овчаровою, є відображенням у внутрішньому світі індивіда соціального світу в цілому у взаємодії його аспектів. Розвивальні аспекти середовища можуть бути представлені в індивідуальній свідомості суб'єкта у формі значущих персонажів (тобто тих учасників соціального середовища, котрі викликають активну роботу свідомості та переживань суб'єкта. Причому це

можуть бути не лише референтні, авторитетні, емоційно важливі персонажі, але й їхні антиподи.

І.О.Ніколаєва представляє індивідуальну соціальну ситуацію розвитку у вигляді трьох основних рівнів:

1. Персональний склад індивідуальної соціальної ситуації розвитку (ті, хто персонально представляє соціальне середовище у внутрішньому світі суб'єкта, їхні вікові, статеві, соціальні, професійні та інші категорії);

2. Структура емоційно-комунікативних відносин суб'єкта в індивідуальній соціальній ситуації розвитку (якості особистості іншого, основні сторони взаємовідносин з людьми, до яких індивід є найбільш чутливим, які викликають його позитивний емоційний відгук);

3. Структура ціннісних відносин суб'єкта в індивідуальній соціальній ситуації розвитку (самооцінка, ціннісний статус відносно інших).

Таблиця 1

Здійснення самопрезентації в процесі міжособистісної взаємодії (узагальнення даних Е.Е. Jones, R.R. Vallacher, I. Гофман)

Засоби самопрезентації	Суб'єкт самопрезентації (індивід)	3.Оцінка реакцій аудиторії та наступні комунікативні дії	Об'єкт самопрезентації (індивід або група)
-Зовнішній вигляд -Вербальна та невербальна поведінка		2.Реакції аудиторії (вербальні та невербальні)	
-Соціальні символи (ситуація)		1.Оцінка соціальної ситуації, прогнозування реакцій аудиторії та комунікативні дії	

Отже, на наш погляд, соціалізація, самосприйняття особистості та її індивідуальна соціальна ситуація розвитку найбільш повно розкривають соціальні аспекти самопрезентації. Цієї ж думки дотримуються такі вчені як О.Л.Доценко, В.М.Шепель та ін. Так, В.М.Шепель визначає самопрезентацію як уміння подавати себе, привертаючи до себе увагу, актуалізуючи інтерес людей до якихось своїх якостей. В зарубіжній психології самопрезентація розглядається як прояв демонстративної поведінки в міжособистісному спілкуванні, а сама демонстративна поведінка розглядається як одна з форм поведінки соціальної. На думку О.Л.Доценко, управління образами є одним з видів маніпуляції. Саме маніпуляція, згідно Г.Шиллеру, розглядається як приховане примушення, програмування думок, намірів, відчуттів, відносин, установок і поведінки. За основними положеннями теорії когнітивного дисонансу, самопрезентація розглядається як один з прийомів усунення

дисонансу: різні уявлення і установки особистості узгоджуються один з одним, і людська свідомість прагне виключити суперечності між окремими когнітивними елементами, тим самим усунути виникаючий дисонанс.

Для досягнення даної мети особистість використовує такі прийоми, як:

- спотворення думки інших про себе;
- взаємодія з людьми, які здатні своїм відношенням підтримувати,

вибраний даною особистістю імідж;

- побудова своєї поведінки так, щоб викликати у оточуючих бажане уявлення про себе.

Навмисно або ненавмисно, індивід може поводитися так, щоб викликати у оточуючих відгук, відповідний його уявленню про себе.

Автоматично, з моменту початку спілкування партнер, сприймаючи як усвідомлено, так і частково, і неусвідомлено, цю інформацію, стає об'єктом самопрезентації. Тобто, самопрезентація дійсно виступає засобом управління враженням, яке суб'єкт сам продукує, формує.

Самопрезентація як своєрідна маніпулятивна технологія передбачає, що головним в ній виступає прагнення до того, щоб у об'єкта самопрезентації в момент розставання з суб'єктом виникло відчуття, що без подальшої співпраці ніяк не обійтись, виникла свого роду залежність. Щоб володіти ситуацією спілкування повною мірою суб'єкт повинен володіти широким спектром знань, умінь і навичок, до яких можна віднести:

- уміння швидко і точно розпізнавати властивості і стан конкретної людини;

- уміння створювати позитивне враження про себе за допомогою міміки, пантоміміки, інтонацій, риторичних оборотів;

- уміння зв'язно пояснити, ненав'язливо показати конкретній людині ті нові можливості, які вона отримає після початку співпраці;

- уміння показати навички ділової взаємодії з тим, щоб продемонструвати свою здатність цінувати своє і чужий час, оптимальним чином організовувати ділову діяльність.

Самопрезентація як невід'ємна частина індивідуальної соціальної ситуації кожної людини дозволяє:

- отримувати від інших людей потрібні ресурси (матеріальні, інформаційні, емоційні та інші). Людина, що уміє подати себе, легше за інших влаштується на роботу, сподобається чоловікові або жінці, знайде спільну мову з керівником і т.д.;

- конструювати образ власного Я. Образ Я залежить не тільки від власних переконань суб'єкта, але також і від того, як, на його думку, його бачать інші;

- відносно гладко протікати соціальним контактам. У спілкуванні це дозволить істотно згладити моменти критики, понизити конфронтацію і агресію.

В цілому, в процесі спілкування і соціальної взаємодії, за допомогою самопрезентації, суб'єкт здатний не тільки дивитися на себе очима партнера, але

і коректувати власну поведінку відповідно до його очікувань, якщо його мета – створити найбільш сприятливе враження. Побічно це дозволяє контролювати і поведінку інших людей.

Основні самопрезентаційні стратегії отримання позитивного ставлення людей –це:

- вираз своїй симпатії до іншої людини.
- створення видимості схожості.
- збільшення своєї фізичної привабливості.
- демонстрація власної скромності.

Таким чином, самопрезентація в процесі життєдіяльності суб’єкта виступає важливим регулятором його соціальної поведінки. При розгляді проблем соціальної детермінації поведінки особистості особлива увага приділяється специфіці пізнання навколишнього світу, усвідомленню свого ставлення до нього, пізнанню себе як суб’єкта діяльності, удосконаленню себе, прагненню досягти самоповаги та успішної взаємодії з людьми з найближчого оточення.

Індивідуальний досвід кожного поступово реалізується у формах стійкої індивідуальної поведінки та власного стилю самопрезентації, на який суттєво впливають особливості соціалізації та соціальної адаптації, самосприйняття особистості та, взагалі, індивідуальної соціальної ситуації розвитку особистості, що містить в собі конкретних референтних персоналів, цілісну структуру емоційно-комунікативних та ціннісних відносин суб’єкта.

Висновки. Проведений теоретико-методологічний аналіз підходів до вивчення проблеми дослідження показав, що складність та змістовна неоднозначність феномену самопрезентації в сучасній науці розкривається в різноманітних підходах: як *загальна особливість соціальної поведінки особистості*; як прийом усунення когнітивного дисонансу; як інтегративна частина у діаді самопрезентації та самосвідомості тощо. Встановлено, що численні наукові підходи вивчають самопрезентацію через категорію саморозкриття в міжособистісному спілкуванні, фокусування уваги на собі внаслідок уваги до суб’єкта з боку інших людей, прагнення до влади та особливості мотивації тощо. Констатовано, що у вітчизняній психології для вивчення самопрезентації найбільш повно представлені онтогенетичний, методологічний та загально-психологічний підходи. В контексті запропонованого дослідження самопрезентація розглядається як процес і результат засвоєння та активного відтворення особистістю свого соціального досвіду, який переломлюється через соціально-психологічні та індивідуально-особистісні конструкти й індивідуальну соціальну ситуацію розвитку.

Література

1. Бурлачук Л.Ф. Психология жизненных ситуаций / Л.Ф. Бурлачук, Е.Ю. Коржова. – М. : Российское педагогическое агентство, 1998. – 263 с.

2. Василюк Ф.Е. Жизненный мир и кризис: типологический анализ критических ситуаций / Ф.Е. Василюк // Психологический журнал. – 1995. – Т. 16., №5. – С. 90-101.

3. Ващенко І.В. Психологічні технології конструктивного самозбереження особистості в епоху суспільних трансформацій / І. В. Ващенко // Розвиток особистості в різних умовах соціалізації : монографія / за наук. ред. Л. Калмикової, Г. Хомич. – К. : Слово, 2016. – С. 405-421.

4. Лушин П.В. Личностные изменения как процесс: теория и практика / П.В. Лушин. – Одесса : Аспект, 2005. – 334 с.

5. Максименко С.Д. Развитие психики в онтогенезі: в 2 т. / С. Д. Максименко. – Т. 1: Теоретико-методологічні проблеми генетичної психології. – К. : Форум, 2002. – 319 с.

6. Максименко С.Д. Рефлексія проблем розвитку в психології / С.Д. Максименко // Актуальні проблеми психології : наук. записки Інституту психології ім. Г. С. Костюка АПН України / За ред. С.Д. Максименка. – К. : Нора-Друк, 2001. – Вип. 21. – С. 3-24.

7. Носенко Е.Л. Емоційний інтелект як соціально значуща інтегральна властивість особистості / Е.Л. Носенко // Психологія і суспільство. – 2004. – № 4. – С. 95-110.

8. Осичка О.В. Усвідомлення особистих цінностей як шлях до самореалізації / О.В. Осичка // Матеріали конф. молодих вчених «Теоретичні та практичні проблеми розвитку і реалізації потенціала особистості», 26 квіт. 2008 р., м. Одеса. – С. 113-114.

9. Панок В.Г. Психологія життєвого шляху особистості : монографія / В.Г. Панок, Г.В. Рудь. – К. : Ніка-Центр, 2006. – 280 с.

10. Ямницький В.М. Життєва криза дорослого віку як мотиватор життєтворчої активності особистості / В.М. Ямницький // Науковий часопис НПУ ім. М.П. Драгоманова. – Серія 12 : Психологічні науки. – Вип. 6 (30). – К., 2005. – С. 7-15.

Транслітерація

1. Burlachuk L.F. Psihologiya zhiznennykh situatsiy / L.F. Burlachuk, E.YU. Korzhova. – М. : Rossijskoe pedagogicheskoe agentstvo, 1998. – 263 s.

2. Vasilyuk F.E. ZHiznennyj mir i krizis: tipologicheskij analiz kriticheskikh situatsiy / F.E. Vasilyuk // Psihologicheskij zhurnal. – 1995. – Т. 16., №5. – С. 90-101.

3. Vashchenko I.V. Psihologichni tekhnologii konstruktivnogo samozberezhennya osobistosti v epohu suspil'nih transformacij / I. V. Vashchenko // Rozvitok osobistosti v riznih umovah socializatsii : monografiya / za nauk. red. L. Kalmikovoi, G. Homich. – К. : Slovo, 2016. – С. 405-421.

4. Lushin P.V. Lichnostnye izmeneniya kak process: teoriya i praktika / P.V. Lushin. – Odessa : Aспект, 2005. – 334 s.

5. Maksimenko S.D. Rozvitok psihiki v ontogenezi: v 2 t. / S. D. Maksimenko. – T. 1: Teoretiko-metologichni problemi genetichnoi psihologii. – K. : Forum, 2002. – 319 s.

6. Maksimenko S.D. Refleksiya problem rozvitku v psihologii / S.D. Maksimenko // Aktual'ni problemi psihologii : nauk. zapiski Institutu psihologii im. G. S. Kostyuka APN Ukraini / Za red. S.D. Maksimenka. – K. : Nora-Druk, 2001. – Vip. 21. – S. 3-24.

7. Nosenko E.L. Emocijnij intelekt yak social'no znachushcha integral'na vlastivist' osobistosti / E.L. Nosenko // Psihologiya i suspil'stvo. – 2004. – № 4. – S. 95-110.

8. Osichka O.V. Usvidomlennya osobistih cinnostej yak shlyah do samorealizacii / O.V. Osichka // Materiali konf. molodih vchenih «Teoretichni ta praktichni problemi rozvitku i realizacii potenciala osobistosti», 26 kvit. 2008 r., m. Odesa. – S. 113-114.

9. Panok V.G. Psihologiya zhitteвого shlyahu osobistosti : monografiya / V.G. Panok, G.V. Rud'. – K. : Nika-Centr, 2006. – 280 s.

10. YAmnic'kij V.M. ZHitteva kriza doroslogo viku yak motivator zhittetvorchoi aktivnosti osobistosti / V.M. YAmnic'kij // Naukovij chasopis NPU im. M.P. Dragomanova.– Seriya 12 : Psihologichni nauki. – Vip. 6 (30). – K., 2005. – S. 7-15.

INDIVIDUAL SOCIAL SITUATION IN THE DEVELOPMENT OF PERSONALITY IN ONTHOGENESIS AND ITS ANTI-SUCCESSION IN CONDITIONS OF CHANGES OF LIVING

The article reveals the peculiarities of the individual social situation of personality development in ontogenesis and its anticipation in conditions of changes in livelihoods. It is shown that the complexity and meaningful ambiguity of the phenomenon of self-presentation in modern science is revealed in a variety of approaches: as a general feature of social behavior of the individual; as a method of eliminating cognitive dissonance; as an integrative part in the dyad of self-presentation and self-awareness, etc. It has been established that numerous scientific approaches study self-presentation through the category of self-disclosure in interpersonal communication, focusing attention on oneself due to the attention of the subject from other people, the desire for power and the peculiarities of motivation, etc.

Key words: *social situation of development, personality, ontogenesis, anticipation, self-presentation.*

Кононенко Анатолій Олександрович – доктор психологічних наук, доцент, Одеський національний університет ім. І.І. Мечникова;

Кононенко Оксана Іванівна – доктор психологічних наук, доцент, Одеський національний університет ім. І.І. Мечникова;

Бурлакова Ірина Анатоліївна – доктор психологічних наук, доцент, кафедри практичної психології та соціальної роботи Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля, м. Северодонецьк;

Талдонова Лілія Олександрівна – аспірант кафедри практичної психології та соціальної роботи Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля, м. Северодонецьк.

УДК159.923.2

Кушнеров В.А.

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ АГРЕСИВНОСТІ ЧОЛОВІКІВ ВІКОМ СЕРЕДНЬОЇ ДОРОСЛОСТІ

У статті розглянуто поняття агресії і агресивності і різних підходів (психоаналітичному, еволюційному, соціобіологічному, гуманістичному, когнітивному, соціальному). Наведено теоретичні дані щодо різних рівнів і форм агресії у чоловіків і жінок. Встановлено, що чоловіки в віці середньої дорослості схильні до агресії на помірному рівні, в них виражена гетероагресія, а фізична агресія та вербальна агресія представлені у більшості на високому рівні. В чоловіків виражене почуття провини. Встановлено, що індекс агресивності має середньо-високий рівень, а індекс ворожості - середньо – низький. Продемонстровано статистично значимий зв'язок між ворожістю і агресивністю на рівні $p < 0.05$.

Ключові слова: агресія, агресивність, фізична агресія, вербальна агресія, чоловіки, середня дорослість.

Постановка проблеми. Прояви агресії все більше хвилює теоретиків і практиків. Надто агресивні люди, дорослі чи діти, чоловіки чи жінки, мають тенденцію до різних проявів антисоціальної поведінки. Аналіз сутності явища агресії, особливостей агресивних проявів сприяє прогнозуванню проявів агресії у конфліктних обставинах, а також розробці ефективних засобів психокорекційної роботи з метою попередження агресивності особистості.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню феномену агресії, агресивної поведінки людини у психології присвячено чимало монографій, оглядових публікацій, дисертаційних робіт. Низка відомих українських науковців зробили вагомий внесок у дослідження сутності агресії (Н. В. Алікіна, В. І. Барко, А. Ф. Зелінський, Л. І. Казміренко, М. В. Костицький, С. Д. Максименко, В. С. Медведєв, О. М. Морозов, В. М. Синьов, О. В. Тімченко, С. І. Яковенко та ін.).

Агресія і агресивність розглядується у різних підходах. У психоаналітичному підході агресія розглядалася як інстинктивна поведінка З.Фрейд [10] стверджував, що людська поведінка виникає, безпосередньо чи опосередковано, з еросу, інстинкту життя, чия енергія (відома як лібідо)